

nišom, kupola s vidljivim tragovima romanike (vrata i poprečni lukovi u unutrašnjosti). U doba tur. ratova na kupolu je dozidana promatračnica.

LIT.: Š. Batović, Nekoliko ilirskih antropomorfnih figura iz sjeverne Dalmacije, Arheološki vestnik (Ljubljana), 1955, 2, str. 233–246. — Isti, Predmeti osebnih oblika s područja Liburna, Radovi HJZ, 1960, 6–7. — I. Petricoli, Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka, u knjizi: Povijest grada Nina, Zadar 1969. — P. Vežić, Starokršćanska arhitektura u Zadru i na zadarskom području, Godišnjak zaštite kulture Hrvatske, 1986, 12, str. 169. — Š. Batović, Liburnska grupa, u knjizi: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo 1987. — T. Marasović, Graditeljstvo starohrvatskoga doba u Dalmaciji, Split 1994. Š. Ba.

ZAVALA, selo u Popovu polju, Hercegovina. Prvi se put spominje 1372. Od sklopa samostana Sv. Petra, spomenutoga 1525, očuvani su temelji manje jednobrodne predromaničke crkve longitudinalnoga tipa. Nađeni su ulomci sadam kamenih ploča s motivima pleterne ornamentike. Crkvice (XI–XII. st.) pokazuje blisku srodnost s predromaničkom umjetnošću susjednoga Stona. — Na položaju Crkvište nalazi se skupina od 28 stećaka. Iznad sela, desno od puta prema Slanome, nalazio se srednjov. grad Popovo (Popovski).

LIT.: M. Vego, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Sarajevo 1957, str. 94, 140. — S. Tihčić i D. Basler, Crkva sv. Petra u Zavali, Peristil, 1957, 2. — Š. Bešlić, Stećci, kataloško-topografski pregled, Sarajevo 1971. R.

ZAVRŠJE, srednjovj. gradić S od rijeke Mirne. Arheol. nalazi iz rim. doba. U srednjem vijeku u sklopu posjeda pazinske grofovije, a 1523. pripao je Veneciji, koja ga prodaje obitelji Contarini. Naselje je bilo utvrđeno; obrambene su građevine očuvane na JJ strani. Od vijugave gl. ulice odvajaju se uske uličice i natkriveni prolazi. Među zgradama koje su očuvale srednjovj. arhitektonske elemente ističe se kaštel-palača (poslije pregrađena). Kasnogotička crkva Sv. Marije pregrađena je u XVII. st., a odijeljeni romanički zvonik ima još kamene prsobrane. U riznici crkve čuva se gotička monsternica iz 1449. Župna crkva Sv. Ivana i Pavla iz 1792. pripada tzv. primorskoj skupini baroknih istarskih crkava. U unutrašnjosti se ističu dvije pale G. Dizianija iz 1758. i orgulje, rad G. B. Piaggia iz 1740. — Na groblju sela Cirkoti J od Završja nalazi se romanička kapela Sv. Prima i Felicijana s dva sloja zidnih slika (XIII. i XV. st.); kameni kip Majke Božje (poč. XV. st.) prenesen je iz crkve u župnu crkvu. — Z od Završja stoji jednobrodna, troapsidna romanička kapela Sv. Jurja sa zvonikom nad jugoist. apsidom.

LIT.: G. Caprin, Istria nobilissima, II, Trieste 1905. — Inventario degli oggetti d'arte d'Italia, V, Provincia di Pola, Roma 1935. — B. Marušić, Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom, Histria archaeologica, 1974, 1–2. — B. Fučić, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. — V. Ekl, Gotičko kiparstvo u Istri, Zagreb 1982. — Horvat–Matejčić–Prijetelj, Barok. R.

ZBORNİK ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE JUŽNIH SLAVENA, publikacija koju izdaje HAZU (od 1895). Objavljuje etnograf. i etnol. radove i građu o životu, običajima, vjerovanjima, folkloru i drugim obilježjima narodnoga života i stvaralaštva hrvatskog naroda kao i drugih slav. naroda. Već u drugoj knjizi (1897) objelodanio je A. Radić *Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, prema kojoj je napisan niz enograf. monografija objavljenih u Zborniku ili očuvanih u rukopisu kao: *Bunjevci* (A. Sekulić), *Kastavština* (I. Jardas), *Otok* (J. Lovretić), *Poljica* (F. Ivanišević), *Prigorje* (V. Rožić), *Samobor* (M. Lang), *Vrhnik* (I. Žic). Do sada je izašlo 50 svezaka Zbornika. Prvi je urednik bio I. Milčetić, a potom su urednicima bili A. Radić, T. Maretić, D. Boranić, M. Gavazzi, I. Rubić, B. Gušić, V. Žganec, Lj. Babić, F. Čulinović, A. Mohorovićić i M. Marković. M. Bač.

ZDENAC, ozidana jama u koju se hvata ili skuplja voda. U seoskome graditeljstvu zdence kopaju sami seljaci. Nadzemni dio bunara — grlo oblikuje se prema lokalnim graditeljskim značajkama (u obliku kocke, prizme) i od domaćega materijala. Kod javnih gradskih i samostanskih bunara, kao i kod zdenaca bogatih kuća grlo i konstrukcija nad njim često su bogato umj. oblikovani, osobito u doba baroka (Remete).

ZDENCI, selo S od Slavonskoga Broda. Na groblju je jednobrodna gotička crkva Sv. Petra s četverokutnim svetištem; ima šiljast trijumfalni luk, uske gotičke prozore i gotički kameni dovratnik s rustičnim profilacijama. Iznad gl. ulaza diže se drveni tornjić. Crkva je podignuta na posjedu Zdenačkih u XV. st.

LIT.: Slavonki i Bosanski Brod, Slavonki Brod 1956, str. 23. — D. Vukičević-Samaržija, Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji, Zagreb 1986. A. Ht.

ZEČEVIĆ, Petar, slikar (Split, 2. III. 1807 – VIII. 1876). Učio kod dubrovačkoga slikara R. Martinija. Za F. Carraru slikao arheol. i pov. spomenike

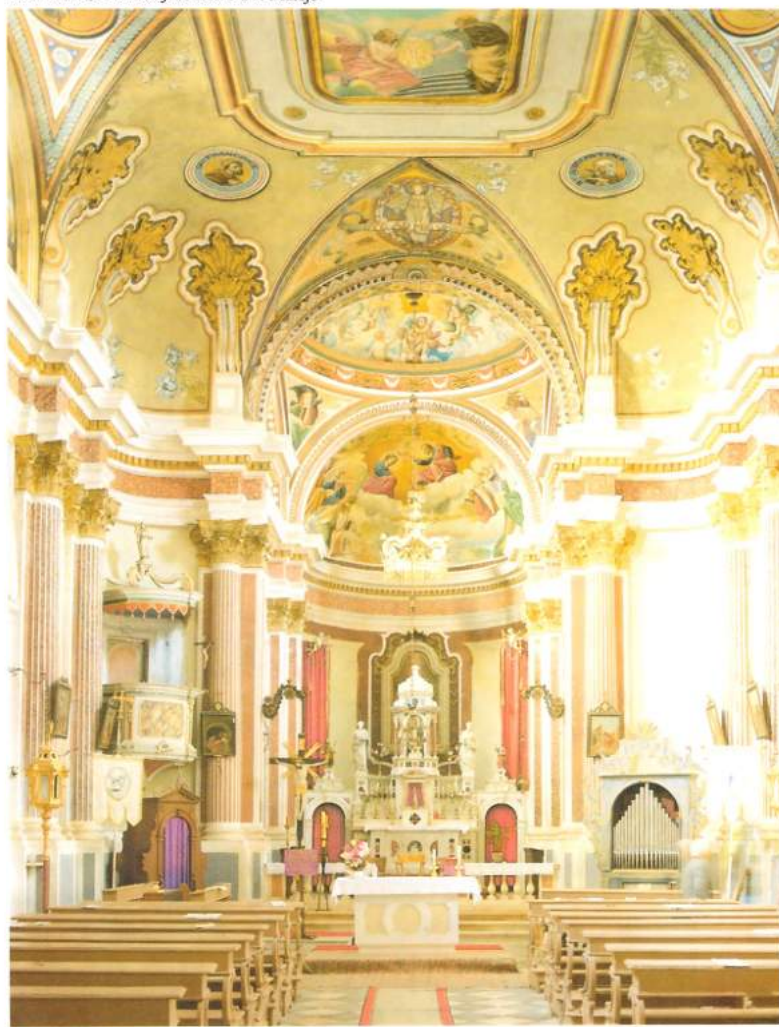
ZAVRŠJE

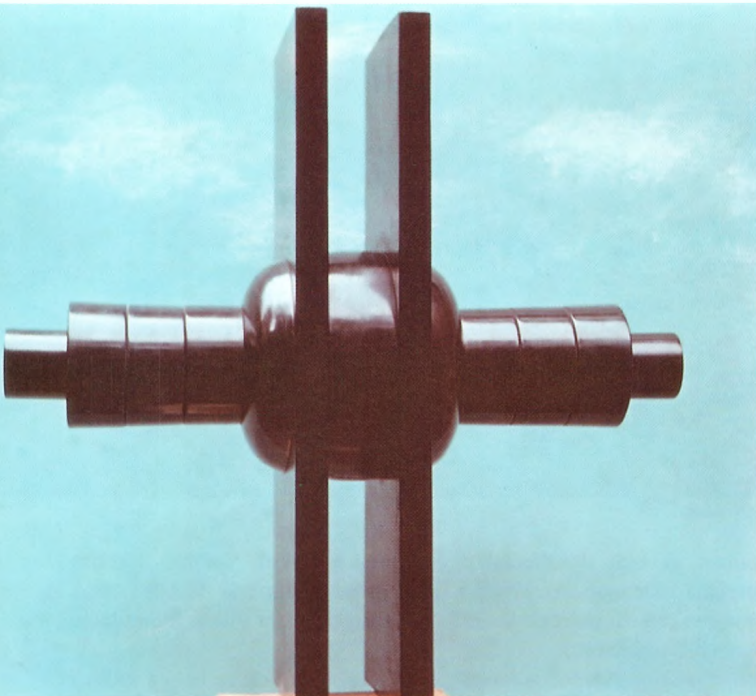
(album akvarela u Arheološkome muzeju u Splitu). Naslikao nekoliko portreta istaknutih suvremenika (F. Carrara, J. Čobarnić, V. Marinović). Njegovi radovi, izuzevši krajolike u akvarelu, imaju više dokumentarnu nego lik. vrijednost.

LIT.: C. Fisković, Dubrovački sitnoslikari, Prilozi — Dalmacija, 1950, str. 16. — K. Prijatelj, Tri splitska slikara iz XIX. stoljeća, Split 1952. — C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog Trga u prošlosti, Peristil, 1954, 1, str. 76–89. — K. Prijatelj, Splitski slikari XIX. stoljeća (katalog), Split 1959. D. Kt.

ZEILLER, Jacques, franc. arheolog i povjesničar (Pariz, 21. III. 1878 — Saint-Michel-sur-Orge, 1962). Profesor na Sveučilištu u Fribourgu, direktor na Ecole des hautes études na Sorbonni. Bavio se klasičnom arheologijom i poviješću kršćanstva u rim. doba, poglavito na Balkanu i u Podunavlju. God. 1906. dolazi u Split, gdje s E. Hébrardom istražuje i

ZAVRŠJE, unutrašnjost crkve Sv. Marije

J. ZEMAN, *Crna vizija XV*

snima Dioklecijanovu palaču te ujedno piše studiju koja je temeljni rad o tome spomeniku.

BIBL.: *Les origines chrétiennes dans la province romaine de Dalmatie*, Paris 1906; *Le Palais Dioclétien à Spalato* (s E. Hébrardom), Paris 1911; *Le Palais de Dioclétien relevés et restaurations* (s E. Hébrardom), Paris 1912; *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris 1918.

J. Bil.

ZELIĆ, Ivan, slikar (Postira na Braču, 30. IX. 1942). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1967. Grafiku usavršavao kod M. Detonija. Od 1970. profesor na Pedagoškoj akademiji, a od 1980. na Filozofskome fakultetu u Zadru. Bavi se teorijom i praksom lik. pedagogije i dječjega stvaralaštva. U njegovim ranim radovima osjećaju se dodiri sa socijalnim ekspresionizmom grupe »Biafre« (Parada, 1972). U djelima nastalim 80-ih godina naglašava narativnu strukturu prizora, dekorativnost i kolorističku prozračnost na način postmodernoga slikarstva (*Tutankamonov san*, 1983; *Donat*, 1984). U grafikama varira cvjetne i životinjske motive (mapa *Šikara*, 1975). — Samostalno izlagao u Zadru, Splitu, Dubrovniku, Starome Gradu, Zagrebu, Rijeci, Senju i Windsoru (Canada). Bavi se ilustracijom i grafičkim oblikovanjem.

LIT.: Z. Poznić, Ivan Zelić (katalog), Zagreb 1983. — V. Ekl, Ivan Zelić (katalog), Senj 1986.

Vi. Si.

ZELINA → SVETI IVAN ZELINA

ZELINGRAD, ruševine burga SZ od Zeline. Prvi se put spominje 1295. Nekada, čini se, središte moravečke župe, Z. je 1320. u posjedu Nikole, sina Petra Ludbreškoga, a 1434. obitelji Bychele. Za grad su se otimala 1527–36. pristaše Zapolje i Ferdinanda. Zapolja ga je 1531. darovao P. Palfiju. Od 1536. burg drže Kaštelanovići a poslije njih, cijelo stoljeće, Kerečenji, koji ga popravljaju. U drugoj pol. XVI. st. tu je pohranjen arhiv Čazmanskoga kaptola. Od 1640. grad se spominje kao ruševina. Obrambeni zid, ojačan ulaznom kulom kružne osnove, zatvarao je dvorište u kojemu je bila poligonalna kula. U prvoj pol. XVI. st. burg je dobio vanjske zidove s tri polukule kružne osnove (u juž. polukuli pronađen fragment s natpisom iz 1535, koji spominje naručioca nove tvrđave kaštelana Jurja Kerhena).

LIT.: V. Klaić, Prilozi za poviest grada Zeline, VjHAD, 1910–11. — B. Gušić, Medvednica, Zagreb 1924, str. 268. — Š. Habunek-Moravac i S. Krstić, Radovi na starom gradu Zelini, Vijesti MK, 1959, 1. — Š. Habunek-Moravac, Grad Zelingrad, Arhitektura, 1971, 109–110.

A. Ht.

ZEMAN, Josip, kipar i oblikovatelj (Palešnik kraj Bjelovara, 3. V. 1927). Završio Školu primijenjene umjetnosti u Zagrebu 1955. Već od početka stvaranja priklanja se apstrakciji te avangardi, koja je obilježila njegove najranije radove (*Rotirajući akt*, 1954). Eksperimentalni duh pokazuje *Ptica raketa oblijeće obruč svijeta* (1962), označeno kao »simbioza zvuka i pokreta« i jedan od naših prvih mobila. Dva ciklusa skulptura bitno

određuju njegovo stvaralaštvo: *Igra drva* (1955–63) i *Crne vizije* (1964–92). Pojednostavnjenje oblika dovelo ga je do arhetipski pročišćenih, okomitih i vodoravnih ritmova u prostoru. *Crne vizije* su sklopni objekti, sastavljeni od strojno obrađenih drvenih dijelova. Njegov se izraz kreće od organičkoga do geometrijskoga, od slobodnije obrađenih do uglačanih površina (*Crna ptica*, 1957; *Arhitektura koja lebdi*, 1963; *M — skulpture*, 1964–92).

Znatan dio svojega opusa ostvaruje na području modernoga dizajna. Prototip telefona iz 1954 (objavljen 1972. u »Design industrie«) primjer je rijetke sinteze uporabne zakonitosti i kiparskoga shvaćanja oblika. Njegove svjetiljke, sistemi posuda i suvenirni zrače čistoćom oblika i zalačkom obradom materijala. — Samostalno je izlagao u Bjelovaru, Opatiji, Monte Carlu, Zagrebu, Parizu, Chibi, Nari i Okinawi.

LIT.: B. Pavlović, Josip Zeman — *Igra drva* 1955–63 (katalog), Zagreb 1964. — D. Venturini, Josip Zeman — trenutak skulpture, Sinteza, 1968, 10–11. — G. Quén, Zeman — skulpture 1955–78 (katalog), Zagreb 1979. — T. Lukšić, Josip Zeman — *Igra drva* 1955–63 (katalog), Zagreb 1981. — Z. Rus i M. Solman, Apstraktne tendencije u Hrvatskoj 1951–1981 (katalog), Zagreb 1981. — S. Šterk, Avangardni trenuci Josipa Zemana, ČIP, 1982, 3–4. — S. Špoljarić, Josip Zeman — dizajn (katalog), Zagreb 1984. — D. Venturini, Josip Zeman, Zagreb 1984. — T. Lukšić, Josip Zeman, Skulpture u pokretu — 1964–92, Video projekcije (katalog), Zagreb 1993.

G. Q.

ZEMLJA, grupa lik. umjetnika lijevoga socijalnog usmjerenja i izrazita figurativnog izraza, osn. u Zagrebu 1929. pod nazivom Udruženje likovnih umjetnika »Zemlja«. Na prvom dogovoru o osnivanju grupe za predsjednika je izabran D. Ibler, a za tajnika K. Hegedušić. Grupa »Zemlja« nastoji stvoriti osebojban lik. izraz oslonjen na pučku jednostavnost i pripovijedanje, ali i na eur. tradiciju (P. Brueghel, H. Bosch) i na suvremenu tzv. lijevu frontu umjetnosti (G. Grosz, O. Dix, F. Masereel). Ima određeni program i zalaže se za socijalnu tematiku i opće razumljivo lik. izražavanje, a odbacuje l'art-pour-l'art, naglašava crtež, jasan oblik i sadržaj te plošno rješavanje prostora i sklonost karikaturi i grotesci. Na prvoj izložbi »Zemlje« (1929. u Zagrebu) sudjeluju A. Augustinčić, V. Grdan, K. Hegedušić, D. Ibler, L. Junek, F. Kršinić, O. Mujadžić, O. Postružnik, K. Ružička i I. Tabaković. Usprkos jednostavnu programu i srodnim stavovima, članovi »Zemlje« stilski su heterogeni. Tijekom vremena sastav grupe se mijenja, odlaze F. Kršinić, O. Mujadžić, I. Tabaković i K. Ružička; pozivaju se gosti na izložbe (M. Detoni, N. Gvozdenović, Đ. Tiljak, K. Tompa, E. Kovačević, V. Radauš, Ž. Hegedušić, V. Svečnjak, E. Tomašević, A. Mezdjić, F. Vaić), od kojih neki postaju članovima »Zemlje«.

Na izložbi »Zemlje« 1931. gostuju arhitekti L. Horvat, J. Pićman, M. Kauzlarić, S. Planić i Z. Strižić, te na prijedlog K. Hegedušića seljaci-slikari iz Hlebina I. Generalić i F. Mraz. Tim činom promovirana je hrv. naivna umjetnost. Poslije I. Generalića i F. Mraza »Zemlja« prihvaća samoukoga kipara P. Smajića, a »zemljaškom« duhu pripadaju i djela M. Viriusa. Svoj prilog »Zemlji« dali su također P. Franjić i D. Raušević. God. 1932. priređena je tematska izložba »Kuća i život« koja se u potpunosti poklapala sa »zemljaškim« programom. Nositelj izložbe bila je Radna grupa Zagreb (V. Antolić, V. Hećimović, Z. Kavurić, J. Seissel, B. Todorović, E. Weismann), bliska internacionalnom stilu 30-ih godina. Kao bitne probleme urbanizacije i stanovanja oni ističu socijalni kontekst življenja i bijedu najsiromašnijih slojeva pučanstva. U stilskom smislu odustaju od monumentalizma i esteticizma u korist gospodarskih i funkcionalnih činitelja te racionalizacije i standardizacije prostora. God. 1934. prikazana je izložba »Selo« u obradi S. Planića i uz suradnju E. Tomaševića. Arhitektura »Zemlje« dio je moderne hrv. arhitekture, u kojoj iznimnu važnost ima djelo D. Iblera. — Do idejnih polemika i polarizacije u okviru »Zemlje« dolazi 1933. poslije Krležina »Predgovora Podravskega motivima K. Hegedušića«, kada iz grupe (zbog neslaganja s Krležinim stavovima) istupaju A. Augustinčić, V. Radauš, Đ. Tiljak i O. Postružnik. Najdosljedniji član grupe ostao je K. Hegedušić.

Izložbe »Zemlje« održane su u Zagrebu (1929, 1931, 1932, 1934, 1935 — policijski zabranjena), Parizu (1934), Sofiji (1934) i Beogradu (1935). Osobito je važan doprinos grupe u pogledu aktualizacije sadržaja i proširenja zanimanja umjetnika za nove motive i područja društvenog života (selo, gradska periferija, industrijske četvrti), a cjelokupnim djelovanjem grupe prvi su put obuhvaćena različita lik. područja kao nedjeljiva cjelina. Kritička retrospektiva »Zemlje« održana je u Zagrebu 1971.

LIT.: Lj. Babić, Izložba grupe »Zemlja«, Obzor, 1929, 305. — K. Hegedušić, O izložbi »Zemlje« u Parizu, Književnik, 1931, 4. — Đ. Tiljak, Izložba »Zemlje«, ibid., 1931, 10. — Problemi savremene arhitekture (zbornik), Zagreb 1932. — M. Krleža, Predgovor